

Din ve Bilim
Muş Alparslan Üniversitesi
İslami İlimler Fakültesi Dergisi

Din ve Bilim – Muş Alparslan Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi
Region and Science - Journal of Muş Alparslan University Faculty of Islamic Sciences
e-ISSN: 2667-7717 Haziran/June 2021, 4(1): 6-19

Kavram ve İmge Özelinde Hegel'in Estetik Anlayışı
Hegel's Aesthetic Approach in the Concept And Image Specific

Hüseyin Adem TÜLÜCE

Dr., Öğretmen, Milli Eğitim Bakanlığı,
Doctor, Teacher, Ministry of Education, Osmaniye/Turkey
hatulucu76@gmail.com
ORCID: 0000-0003-3999-739X

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 11 Nisan / April 2021

Kabul Tarihi / Date Accepted: 03 Haziran / June 2021

Yayın Tarihi / Date Published: 30 Haziran / June 2021

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Haziran / June

DOI: 10.47145/dinbil.913347

Atıf / Citation: Tülüce, Hüseyin Adem. "Kavram ve İmge Özelinde Hegel'in Estetik Anlayışı / Hegel's Aesthetic Approach in the Concept And Image Specific". Din ve Bilim - Muş Alparslan Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi 4 / 1 (Haziran 2021): 6-19. doi: 10.47145/dinbil.913347

İntihal: Bu makale, iThenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.
Plagiarism: This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism detected.
web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/dinbil> | **mailto:** dinbil@alparslan.edu.tr

Copyright © Published by Muş Alparslan Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi / Muş Alparslan University, Faculty of Islamic Sciences, Muş, 49250 Turkey.
Bütün hakları saklıdır. / All right reserved.

Öz

Çalışmamızda hem düşünce tarihinde hem de sanat tarihinde önemli bir yere sahip olan imge ve kavram ilişkisini Hegel'in düşünceleri üzerinden değerlendirmeye çalışılmıştır. Sanat ve felsefe, tarih boyunca insanın yeryüzündeki anlam arayışının iki önemli ışığı olmuştur. Bu yönüyle sanat ve felsefe ilişkisi açısından kavram ve imgenin işlevini ortaya koymak önemlidir. Sanatın temelinde muhayyile vardır. Sanatın ifade biçimi muhayyilenin bir ürünü olan imgedir. Felsefenin temelinde ise akıl vardır. Felsefenin ifade biçimi aklın bir ürünü olan kavramdır. İmge, duyulardan aldığı tikel verilerle akıldan aldığı tümellik arasında durur. Bu nedenle de imge ne tamamen tikeldir ne de tümeldir. İmge, duyulardan aldığı tikel var olanları muhayyile gücü sayesinde tümele yaklaştırmaya çalışır. Hegel, sanat eserinin doğması için tikel koşullar gerekli olduğunu ileri sürmüştür. Bu tikel koşulların ilki sanat eserinin oluşum yeri ve zamanı, ikincisi ise sanatçının bireyselliğidir. Son olarak da sanatın teknik eğitimidir. Sanat eseri, duygusala dayanarak duyu ötesine ulaşmaya çalışır. Kavramda ise tamamen bir tümellik vardır. Bu nedenle duygusaldan tamamen uzaktır. Hegel, bu yönüyle felsefenin sanattan üstün olduğunu ifade etmiştir. Hegel'e göre sanatçının dili imgeyken filozofun dili kavramdır. Çalışmamızın amacı filozofun imge ile sanatçının kavram ile olan ilişkisini Hegel'in felsefî düşüncesi içinde ortaya koymaktır.

Anahtar Kelimeler: Felsefe, Kavram, İmge, Hegel, Sanat, Muhayyile.

Abstract

In our study, we tried to evaluate the relationship between image and concept, which has an important place both in the history of thought and in the history of art, through Hegel's thoughts. Art and philosophy have been the two important lights of man's search for meaning on earth throughout history. In this respect, it is important to reveal the function of concept and image in terms of the relationship between art and philosophy. The basis of art lies in imagination. The way of expression of art is the image, which is a product of imagination. On the basis of philosophy, there is reason. The expression form of philosophy is the concept that is a product of the mind. The image stands between the particular data it receives from the senses and the universalism it receives from the mind. Therefore, the image is neither completely particular nor universal. The image tries to bring the particular beings it takes from the senses closer to the whole, thanks to its power of imagination. Hegel argued that particular conditions were necessary for the work of art to be born. The first of these particular conditions is the place and time of the work of art, and the second is the individuality of the artist. Finally, it is the technical education of the arts. The work of art tries to reach beyond the sense based on the sensory. The concept is completely universal. Therefore, it is completely far from sensory. Hegel stated that philosophy is superior to art in this respect. According to Hegel, the language of the artist is the image while the language of the philosopher is the concept. The aim of our study is to reveal the relationship of the philosopher between the image and the artist with the concept in the philosophical thought of Hegel.

Keywords: Philosophy, Concept, Image, Hegel, Art, Imagination.

Giriş

İnsan, duyu, muhayyile ve akıl varlığıdır. İnsanın bu özellikleri onun farklı yönlerine işaret eder. İnsanı sadece duyu varlığı olarak görmek ne kadar eksikse onu sadece akıl varlığı olarak görmek de o ölçüde eksiktir. İnsan, özelliklerinin bütünü içinde anlamlı olarak görülebilir. Sanat nasıl insanın duygularının bir ifade biçimi ise felsefede aklın bir ifade biçimidir. Fakat bu iki ifade biçimini özellikleri ve işaret ettikleri işlevler açısından birbiriyle karıştırmamak gerekir. Örneğin sanat, insanın hayal gücüne dayanarak imgeleri kullanır. Felsefe ise akla dayanarak kavramları kullanır. Bu anlamda kavramlar ve imgeler gerçekliğin farklı görünüşleridir. Biz bu çalışmada Hegel'in sanat ve felsefe anlayışını kavram ve imge boyutundan açığa çıkarmaya çalışılacaktır.

Çalışmanın daha iyi anlaşılması açısından öncelikli olarak Hegel'in felsefi düşüncesinin değerlendirilmesi gerekir. Hegel, üstün bir sistematik filozoftur. Onun incelediği tüm konuların birbiriyle içten bir bağı vardır.¹ Ona göre felsefenin temel amacı, karşıtlıkları ortadan kaldırmasıdır.² Hegel, düşünce sisteminde karşıtlıkların, özellikle de sonlu ve sonsuz arasındaki karşıtlığın üstesinden gelmeye çalışmıştır. Yaşam, insana doğa olarak görünür fakat doğa olan şeyler geçicidirler. Düşünce ise şeyler arasındaki birliği sonlu bireyleri yakalayan ölümlülükten özgür olan sonsuz bir yaşam olarak düşünür. Salt kavramsal bir soyutlama olarak değil ama türülülüğü kendi içerisinde taşıyor olarak düşünülen bu yaşama Tanrı denir. Bu tin olarak da tanımlanabilmektedir. Hegel böylece felsefesinde büyük bir önem taşıyan tin terimini getirir. Ama burada Hegel'in felsefesi açısından önemli bir sorun doğmaktadır. Acaba kavramsal düşünce yoluyla insan, sonsuzu ve sonluyu birleştirebilir mi? Hegel bunun mümkün olmadığını ileri sürmüştür. Başka bir deyişle, sonlu ve sonsuz arasındaki uçurumu yadsımakla kavramsal düşünce kaçınılmaz olarak onları ayırım olmaksızın kaynaştırmaya yönelir.³ Burada genel anlamda Hegel'in felsefesini özel anlamda sanat ile ilgili düşüncesini anlamak açısından önemli bir yere sahip olan tin kavramı üzerinde durmalıyız.

Hegel, tin kavramını sistemli olarak *Tinin Görüngü Bilimi* adlı eserinde açıklar. Bu eserinde tin kavramını üç ana başlık altında kuramsallaştırır: birincisi hakiki tin, ikincisi özüne yabancılaşmış tin, üçüncüsü kendinden emin tindir.⁴ Hegel'in görüngübilimi, ruhun hayatının fenomenlerinin betimleyici bir tablosu gibidir.⁵ Esasında *Tinin Görüngübilimi*, tinin yeryüzündeki görünüşlerinin incelenmesidir.⁶

Hegel felsefesinde tin, ne sadece ruh ne akıl ne de bilinçtir. Buna karşın tin ruh, akıl ve bilinç karışımı bir bireşimdir. O, insan varlığının felsefi incelemesine geçmeden önce insanı içinde var olduğu zaman ve mekânın ürünü olarak düşünmenin en önemli ilke olduğunu söyler. Zira insanın varlığı, zaman ve mekân içinde özü hareket olan bir bilinçtir.⁷ Bu bilinç, zaman ve mekân içinde oluşan bir özelliğe sahiptir. İnsanı ele alırken soyut bir insan olarak değil de belli bir yer ve zamanın insanı olarak ele almak gerekir. Bu anlamda tin denildiğinde saf ruh anlamında kullanılmamaktadır. Ruhun, var olduğu dünyanın özellikleri ve şartlarıyla şekillenmesi halidir. Böylece tin, dinamik bir süreç içerisinde. Kendi özüne dönüşünü üç aşamada gerçekleştirmektedir. 1.Öznel tin: Bu, bireysel tin olup, henüz insan ruhunun gelişmemiş durumudur. İde, bu aşamada henüz kendi kendindedir. Kendi içindedir. Kendisinin bilinmesi için kendisine bir gerçeklik kazandırması gerekir. Bu amaçla ide kendini doğada gerçekleştirir. Ama doğadaki ide artık kendisi değildir. Özüne yabancılaşarak, özülle çelişkiye düşmüştür. Bilinçsizdir ve özgürlükten yoksundur. 2.Nesnel tin: Tin bu aşamada doğadan ayrılmaya çalışarak, kendi özüne uygun bir dünyayı gerçekleştirmeye çalışır. Bu aşamada kendini hissetmeye başlayan tin, duyum ve algı aşamalarından geçerek, kendini yeniden gerçekleştirir.

¹ William Maker(ed.), *Hegel and Aesthetics*, (Albany: State University of New York Press, 2000), vii

² Frederick Copleston, *Felsefe Tarihi, Hegel*, çev. Aziz Yardımlı, (İstanbul: İdea Yayıncılık, 2010), 15.

³ Copleston, *Felsefe Tarihi, Hegel*, 13

⁴ G. W. F. Hegel, *Tinin Görüngübilimi*, çev. Aziz Yardımlı, (İstanbul: İdea Yayıncılık, 1986), 268-269

⁵ Walter Kaufmann, *İnsanı Anlamak*, çev. Aziz Yardımlı, (İstanbul: İdea Yayıncılık, 2014), 179.

⁶ Walter Kaufmann, *İnsanı Anlamak*, 195.

⁷ Şahin Yenişehirlioğlu, *Felsefe ve Sanat*, (Ankara: Dayanışma Yayınları, 1982), 59-60.

Öznellikten nesnellığe yükselen tin, kendinden kurtularak, tüm toplum için geçerli olan nesnel ilkeleri ortaya koyar. Böylece, tinin bilince varmasıyla toplum, devlet, ahlâk kavramları ortaya çıkar.

3.Mutlak tin: Öznel ve nesnel tinin bir sentezidir ve idenin gelişmesindeki en üst aşamadır. Bu aşamada tin, insanın kültür dünyasında tam bir birlığe ve bilince ulaşmaktadır. İnsan topluluklarında sanat, din ve felsefede kendini bularak, özgürlüğüne kavuşur. Öznel tin, ruh bilim alanına girer. Bir bilinç taşıyan ve kendisi üzerinde bir bilinci olan insan, ruhbilimin konusudur. Her insan yaşadığı çağın içinde ve yaşadığı çağ açısından incelenmekle bir birey olarak anlaşılabilir. Her insanı yaşadığı çağ bakımından kavramak, aynı zamanda onu bağlı olduğu ulusu, devleti bakımından kavramak demektir. İnsan, tarih içinde oluşur ve tarih içinde gelişir. Bu yönüyle insan, tarihin ürünüdür. Buradan nesnel tin alanına geçilmiş olur. İnsanlar devlet, ulus, ahlâk ve hukukun içinde bulunurlar. Devlet, ulus, ahlâk ve hukuk da insanlarla vardırırlar. Bir yönüyle insan devleti, hukuku meydana getirirken diğer yönden devlet, ahlâk, ulus ve hukuk da insanı şekillendirir.⁸ Özgürlük, devlette nesnellik kazanır. Ve bu nesnellik devlete büyük bir güç ve imtiyaz verir. Devlet yasa vasıtasıyla gücü kullanır. Çünkü yasa tinin nesnellığıdir.⁹

Öte yandan Hegel'in felsefi düşüncesinde kendilik ve yabancılaşma meselesi önemli bir yere sahiptir. Hegel'in düşünce sisteminde diyalektiğin üç aşaması bulunur. Bu aşamalardan tez aşaması "kendi bilincine varmamış olan ben"dir. İkinci aşama olan antitez aşamasında "Ben", kendi bilincine varmak için "ben olmayanla" yani ötekiyle karşı karşıya gelmektedir. Üçüncü aşama olan sentez aşamasında ise "ben", kendi bilincine varmış bir "ben" olmuştur.¹⁰ Hegel, insanın kendi kendinin bilincinde olan bir "öz bilinç" varlığı olduğuna işaret etmiştir. Öte yandan bu öz bilincin tanınan bir şey olarak var olabileceğini ileri sürmüştür.¹¹ Bu anlamda "ben" in var olabilmesi ancak diğer "öteki benler" tarafından tanınabilmesi ile mümkün olabilmektedir. Hegel bu konuyu "köle efendi diyalektiği" çerçevesinde değerlendirmiştir. Tanınmanın diyalektiğini ele alan Hegel'in köle efendi diyalektiğinde efendinin köleyi öldürmemesinin nedeni efendinin özgür bir öz bilinç olabilmesi için kölenin bağımlı bir öz bilinç olması gerekmektedir.¹² Hegel, insanın öz bilinç varlığı olduğunu ve kendilik bilincine sahip olan bir varlık olduğunu belirtmiştir. İnsan, kendisini kavrar ve dış dünyaya karşıt olarak konumladığı varlığına "ben" ismini vermektedir.¹³

Hegel'in felsefi anlayışı çerçevesinden sanat anlayışına baktığımızda sanat anlayışının temel iddialarından birisi, sanatta duyusal olanın tinleşmesi ve tinsel olanın duyusallaşmasıdır. Bu bağlamda duyusalın tinleşmesi, duyumsanan şeylerin akıl yoluyla kavramsallaştırılması demektir. Tinsel duyusallaşması ise düşünmenin ürünlerinin duyumsanabilir duruma getirilmesidir. Tin, saf düşünce ile salt dışsal arasındaki, sonlu gerçeklik ile sonsuz kavramsal düşünme arasındaki ilk uzlaştırıcı orta terim olarak, sanat eserleri meydana getirir. Bu noktada insanın duyguları ve akli bir araya geldiğinde sanat ortaya çıkmaktadır. İnsanın duyguları müzik, şiir, sinema, mimari gibi alanlarda somutlaşır. Fakat bu somutlaşan sanat alanları zamanla insanın duygularını etkiler. Böylece aralarında karşılıklı bir etkileşim oluşur. Bu süreçte tin, duygular vasıtasıyla açılır ve kendi gerçekliğini bulur. Sanat, muhayyile gücüne dayalıdır. Muhayyile gücünün tam olarak etkin olabilmesi için özgür olması gerekir. Bu yönüyle özgürlük, insanın her türlü çelişkiyi çözümlenerek, dünya ile barışmasının ve dünya içinde özünü gerçekleştirmesinin önkoşulu ve olanağıdır. Sanat, din ve felsefe ile aynı alan içine yerleştiği zaman ve ilahi olanı, insanlığın en derin ilgilerini ve tinin en kapsamlı hakikatlerini zihinlerimize getirmenin ve ifade etmenin bir yolu olduğu zaman en yüksek görevini yerine getirir. Sanat eserlerinde milletler, en zengin sezgi ve düşüncelerinin tohumlarını bırakırlar. Bu manada sanat çoğu kez onların felsefelerini ve dinlerini anlamının anahtarıdır.

⁸ G. W. F. Hegel, *Tinin Görüngübilimi*, çev. Aziz Yardımlı, (İstanbul: İdea Yayıncılık, 1986), 271-383.

⁹ Hegel, *Tarihte Akıl*, çev. Önay Sözer, (İstanbul: Kabalıcı Yayınevi, 1995), 52.

¹⁰ Hegel, *Seçilmiş Parçalar*, çev. Nejat Bozkurt, (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1986), 33-34.

¹¹ G. W. F. Hegel, *Tinin Görüngübilimi*, çev. Aziz Yardımlı, (İstanbul: İdea Yayıncılık, 1986), 132.

¹² G. W. F. Hegel, *Tinin Görüngübilimi*, 136.

¹³ G. W. F. Hegel, *Tinin Görüngübilimi*, 135.

1.Hegel'in Estetik Anlayışı

Sanat, insanın hayret duygusundan doğar. Sanattaki hayret, insanın kendisiyle karşılaşma imkânını artıran en önemli duygudur. İnsan bu duygu sayesinde yetkinleşme yolunda büyük adımlar atar ve eserler meydana getirir. Hayret, insanın bütünü görmek istemesi ve kalıcı bir öge aramasıyla doğrudan ilişkilidir. İnsan çabası ve ruhunun bir yaratışı olan sanatı felsefeden ayıran şey düşüncenin değil, muhayyilenin ürünü olmasıdır. Bu açıdan dikkate alınırsa, sanat ne öğrenilebilir, ne de başkasına öğretilir.

İnsan, dış dünyada var olanları çeşitli şekillerde algılar. Bu algılamanın başlangıç noktası duyulardır. İnsan, nesnelere ve somut gerçeklikle, duyuları vasıtasıyla doğrudan temas kurma imkânı bulur. Dış dünyadaki var olanlarla doğrudan karşılaşma, onları kendi tekillikleri içinde algılamaktır. Öte yandan bu nesne ve varlıkları akıl ile soyutlamak da mümkündür. İnsan soyutlama yoluyla zihin dünyasında ayrı bir gerçeklik meydana getirmektedir. Zihin dünyasındaki bu gerçekliğin ifade biçimi ise kavramlardır. İnsandaki bir diğer özellik ise duyu ile akıl arasında bulunan hayal gücü yani muhayyiledir. Muhayyilenin bir yönü duyulara bir yönü akla dayanır. İnsan, hayal gücü sayesinde var olanların imgesini muhayyilesine alır. İşte sanat, muhayyile gücünden doğmaktadır. İnsan, dış dünyadaki varlıkları, muhayyilesinde oluşturduğu imgelerle görebilir. Özetle dış dünya ile insan arasındaki ilişki algılar, imgeler ve kavramlar yoluyla gerçekleşmektedir. Yani imge ve kavram, nesnelere insan arasında var olan bir açıklama ve anlama şeklidir.

Konunun daha iyi anlaşılması açısından imge ve kavramı kısa da olsa açıklamak gerekir. İmge, hayal gücü ile ilişkilidir. İnsan bir nesneyi dış dünyada algıları vasıtasıyla doğrudan görür. Fakat dış dünyadaki nesnelere ayrıldıktan sonra onları muhayyile gücü sayesinde yeniden tasarlar ve yaratır. İmge, insanın dış dünyadaki varlıkları yeniden kopyalaması ve temsil etmesidir. Bu yönüyle de imge, gerçek değil sadece gerçeğin bir görünümüdür. İnsanın var olanlarla ilişkisi sonucu hafızasında izler meydana gelir. Bu izler zaman içinde insanın zihninde oluşan imgelerdir. İmgelerin oluşumunda zaman, mekân, kültür ve inanç etkilidir. İmge bir nevi insan zihninin doğayı ve var olanları yeniden tasarlamasıdır. İnsan dış dünyada var olanları zihnine alıp onları işleyip yeni bir şekilde tekrar üretebilir. Zihninde tasarladıkları ve ürettikleri var olanların hakikatinin bir benzeri veya taklidi olabilir. İşte imge bu aşamada başlar. Gölge, hayal ve görüntü anlamlarında kullanılan imge, insanın hayalî olarak zihninde canlandırdığı bir iç gerçekliğin görüntüsüdür.¹⁴ Dış dünyadan hayal gücüne yansıyan nesnel gerçekliğin iç gerçeklikte yeniden şekillenmesi ve imgelerle temsil edilmesidir. Bu manada imgenin, insan yaratımının ilk basmağı olduğu söylenebilir. İnsan, hayatı boyunca sürekli olarak imge üretir ve biriktirir. İnsan, depolanan bu imgeler vesilesiyle gerçekliği doğrudan değil temsillerle yaklaşır.¹⁵ Felsefe kavramlarla konuşurken sanat imgelerle konuşmaktadır.

İmgeye var olanların görüntüsü ile gerçekliği arasındaki ilişki bağlamında bakıldığında görüntü, gerçekliğin bir izlenimi olarak kabul edilebilir. Bu izlenimler gerçeklikten uzak, hayal şeklin de olabilir. Böylece imgelerin gerçeklikle doğrudan veya dolaylı bağı vardır. İnsanda çocukluktan beri oluşan bir iç gerçeklik vardır. İnsanın iç gerçekliği birçok yaşam izlerinden oluşur. Bu izler insanın içinde yaşadığı toplumun kolektif temsillerinin de etkisiyle meydana gelir. Bazı düşünürler insan bilincinin çevresel gerçekliğin oluşturduğu bir imgeler toplamı olduğunu ve objektif dünyanın sübjektif bir tasarımı olduğunu ileri sürmüşlerdir.¹⁶

Kavram ise varlıklar hakkında soyutlama yoluyla elde edilen, en üst düzey genel bilgilerdir. Kavram, nesnel gerçekliğin insan zihninde yansıma biçimidir. Her kavram doğrudan ya da dolaylı

¹⁴ R. Suat Işıldak, "Yaratmada İlk Adım: İmge ve İmgelem", *Necatibey Eğitim Fakültesi Elektronik Fen ve Matematik Eğitimi Dergisi*, 2/1 (2008 Haziran): 64-69.

¹⁵ Deniz Bayav, "Resim Sanatında Ve Sanat Eğitiminde İmge", *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11/2 (2009 Aralık): 105-122.

¹⁶ A. Ziss, *Estetik*, çev. Y. Şahan (İstanbul: Hayalbaz Yayınları, 2009), 61.

olarak nesnel gerçekliği içerir. Örneğin ağaç kavramı somut gerçekliğin, özgürlük kavramı ise soyut gerçekliğin bir ifadesidir. Burada önemli olan nokta, kavramı imgeden ayırt etmektir. Kavramın imgeden farkı, bir nesneye ilişkin özel nitelikler değil genel nitelikler taşımasıdır. Örnek olarak evdeki kedimizi düşünmemiz, onu rengi ve görünüşüyle zihnimizde canlandırmamız bir imgedir. Fakat kedi kavramı geneldir ve içine bütün kediler girer. Bu anlamda sanatın nesnede görmek istediği şey ne onun maddi gerçeğidir ne de genelliği içinde soyutlamadır. Sanatın istediği şey bir görünüş ve gerçekliğin bir imgesidir. Sanat, muhayyileyi gözlerimizde canlandıracak imgeleri, görünüşleri yaratır, bu şekilde bize gerçekliği duysal biçimlerle gösterir.¹⁷ Böylece sanatın hakiki doğası ortaya çıkmaktadır. Sanat, tümellik ile tikellik arasında gerçekleşir. Yani sanatın içinde hem duyunun tikelliği hem de aklın tümelliği vardır.

Sanat, duyu ve duygulara dayanır. Sanatçı, sanat eserini muhayyile gücü ile üretir. Felsefe ise kavramlara dayalıdır. Filozof çalışmalarını akıl yoluyla gerçekleştirir. Sanat eseri akla dayalı olmasa da tamamıyla akıl dışı değildir. Bu yüzden sanat eseri bütünüyle akılla açıklanmasa bile akıl, sanat eserini belli ilkelere göre yorumlayabilir. Felsefede düşünce aranırken, sanatta ise heyecan ve canlılık aranır. Sanat eserlerinin kaynağı muhayyilenin özgür etkinliğidir. Muhayyile kendi imgelemelerinde doğadan daha özgürdür. Muhayyile kendi öz üretimlerinde bitmez tükenmez bir biçimde bunların ötesine atılma gücüne sahiptir. Muhayyile gücünün ve onun özgür ürünlerinin bu ölçülemez sınırsızlığı karşısında felsefe, bunları kendi önüne getirip eleştirme ve tümel formülleri altında belli bir düzene sokamaz.¹⁸ Sanatın ve felsefenin yöntemleri ve kaynakları birbirinden farklıdır. Özgürlük, muhayyile gücünün temel vasfıdır fakat bu düzensizlik ve karışıklık anlamına gelmez. Bu anlamda sanatta keyfi olma durumu yoktur. Bu manada sanatta güzellik, tümel olanla tikel olanın bir şekilde bir araya gelmesidir. Böylelikle sanatta aynı anda hem bireysel olanı hem de genel olanı vardır.¹⁹ Felsefe, sanatçıya bireysel olanla ilgili bir şey söyleyemez fakat genel olanla ilgili temel ilkelerden bahsedebilir. Sanat eseri, muhayyile gücünün ortaya çıkardığı özel bir üründür. Sanat eseri, düşünce ve kavram değildir.

Hegel, felsefi sisteminde somut ile soyutu, duysal ile tinsel, daha yüksek bir düzeyde birleştirir. Hegel, estetik görüşlerin felsefenin saf geçirgenliğinden yoksun olduğunu ileri sürmüştür. Sanat, bir nesneyi taklit etmez ama onu görüsel olarak ortaya koymaktadır. Sanat, mutlağın duysal bir farkındalığını yaratmaktadır.²⁰ Bu anlamda Hegel'e göre din ve sanat, mutlağı imgelerle temsil ederken felsefe ise kavramsal olana yükselmektedir.²¹

Hegel'e göre sanat, en yüksek hakikat ve çelişkinin çözülmesidir. En yüksek hakikatin gücü, özgürlük ile zorunluluk, tin ile doğa arasındaki çelişkiyi ortadan kaldırır. Mutlak hakikat şunu kanıtlar ki, ne zorunluluktan koparılmış, kendi başına özgürlük mutlak olarak hakiki bir şeydir ne de akıl yürütmeyle, yalıtılmış ve kendi başına ele alınan bir zorunluluğa hakikilik yüklenmelidir.²² İnsanoglu, hayat içerisinde birçok karşıtlığı yaşar. Bu karşıtlıklar arasında akıl ile duygu, gelenek ve yenilik en önde gelenleridir. Sanat tüm bu karşıtlıkları muhayyile gücü ile bir araya getirip sanat eserlerinde somutlaştırır. Felsefe, bu karşıtlıkları akıl gücü ile sentez yapar. Sıradan insan bilinci, kendisini bu karşıtlıktan çekip çıkaramaz. Fakat felsefe, karşıtlığın tam içine girer, onları kendi özsel doğaları içerisinde, yani mutlak olmayan ama kendisini ayırıştıran tek yanlılıkları içerisinde oldukları şekliyle bilir ve bunları uyum ve birlik içerisine koyar. Hegel, hakikatin bu uyum ve birlik olduğunu belirtmiştir. Felsefe, her şeyde kavramı ayırt eder ve bundan dolayı da felsefe, kavramsal düşünmedir.

¹⁷ Suut Kemal Yetkin, *Estetik Doktrinler*, (Ankara: Palme Yayıncılık, 2017), 91.

¹⁸ G. W. F. Hegel, *Estetik, Güzel Sanatlar Üzerine Dersler 1*, çev. Taylan Altuğ-Hakkı Hünler, (İstanbul: Panel Yayınevi, 2012), 6.

¹⁹ Louis William Flaccus, *Sanatçılar ve Düşünürler*, çev. Orhan Düz, (İstanbul: Kapı Yayınları, 2011), 110.

²⁰ Terry Eagleton, *Estetiğin İdeolojisi*, çev. Bülent Gözkan, Hakkın Hünler, Türker Armaner, Nur Ateş, Ayfer Dost, Engin Kılıç, Ela Akman, Neşe Nur Domanıç, Ayhan Çitil, Banu Kıroğlu, (İstanbul: Doruk Yayıncılık, 2010), 192

²¹ Terry Eagleton, *Estetiğin İdeolojisi*, 193

²² Hegel, *Estetik, Güzel Sanatlar Üzerine Dersler 1*, 96.

Hakikati ele almasından dolayı sanat, mutlak tin alanına aittir ve dolayısıyla içeriği bakımından sanat, din ve felsefeyle aynı zemin üzerinde bulunur.²³

Mutlak tinin bir alanı olan sanat, dolayumsuz ve duyusal bilmedir; içerisinde mutlağın müşahedeye sunulduğu, biçime dayalı bir bilmedir. İkinci biçim olan din, tasarımsal düşünmedir. Felsefe ise, mutlak tinin özgür düşünmesidir. Hakikati duyusal şekillendirme tarzında zihinlerimizin önüne koyan sanattır. Sanat, tümelliği içerisinde kendi görünüşüyle daha yüksek ve derin bir manaya sahip olan duyusal bir şekillendirmeye hakikati zihinlerimizin önüne koyar. Güzelin, sanat tarafından üretiminin özü, bireysel görünüşle kavramın birliğidir.²⁴ Hegel'e göre din, tasarımın dilini kullanırken felsefe kavramın dilini kullanmaktadır.²⁵

Hegel'in erken dönem yazıları arasında yer alan "Alman idealizminin en eski dizge programı" adlı iki sayfadan oluşan yazı da, Hegel'in sanat anlayışının kavranabilmesi açısından önemlidir.²⁶ Hegel, yazısında insanları birleştiren idenin, güzellik idesi olduğunu ileri sürmüştür. Kendi içinde her türlü ideyi kapsayan aklın en üst eylemi, estetik eylemdir. Mutlak hakikat, iyilik ve güzellik idesi aynı kaynaktan beslenmektedir. Hegel, filozofların, şairler kadar sanatçı duyarlılığına sahip olmaları gerektiğini belirtmiştir. Sanatsal duyarlılığı olmayan insanlar, sözde filozoflardır. Tin felsefesi, sanatsal bir felsefedir. Sanatsal duyarlılık olmaksızın, düşünsel derinlik olmaz. İdelere sanatsal bir hale getirilmediğinde yani mitleştirilemediği sürece, insanlar idelere ilgi duymaz. Bunun tam tersi de doğrudur; mitoloji akılcılaştırılmadığı sürece, filozof, mitolojiden uzak durur. Bu yüzden aydınlanmışlar ve aydınlanmamışların birbirlerine ellerini uzatmaları gerekir. Mitoloji felsefileşirken, halk da akılcılaştırmalı, felsefe filozofları duyarlılaştırmak için mitolojileşmelidir.²⁷

Hegel'in düşüncelerini çalışmamızda ileri sürdüğümüz kavram ve imge açısından değerlendirdiğimizde felsefî anlamda kavram, üst düzey bir soyutlamanın ürünü olduğu için tüm insanların aklına hitap etmez. Öte yandan imgenin ise tüm insanlara ulaşma imkânı bulunmaktadır. Bunu sanatın ve felsefenin insanlar arasındaki yerine bakarak değerlendirebiliriz. Sanat, kitlelere felsefeden daha kolay bir şekilde ulaşılabilir. Sanatsal imgeler zamanla toplumsal ortam içinde mit haline gelmektedir. Sanatçı, bu mitleri felsefî anlamda yorumlarken, insanlarda bu mitlerdeki akli yöne yaklaşmalıdır. Bu anlamda sanat, duyusal olanın akli zemin üzerinde en güzel bir biçimde somutlaşması ve gerçekliğe çıkmasıdır. Böylece sanatta, fikir ya da ideanın açıldığı görülür. Hegel'e göre sanat, güzelin açıldığı yerdir.²⁸

Hegel'in belirttiği üzere tin duyular vasıtasıyla açılır ve kendi gerçekliğini bulur. Bulunan bu sanatsal gerçeklik, nihai bir sanatsal gerçeklik değildir. Tin, duyusal alanda somutluk kazanır.²⁹ Tinin duyusal alanda somutluk kazanmasıyla sanat, insanı doğadan ve kendinden özgür kılar. Böylece insan tutkuların hamlığından ve baskısından kurtularak sahici kültüre ulaşır. Sanat, insana ruhun mührünü dış dünyaya vurma imkânı vererek ve kendinde olan her şeyi ifade etme ve var olan her şeyde kendini bulma ufku kazandırarak onu doğadan kurtarır.³⁰ İnsanı kendi kültürel bağlarından ve doğanın sınırlarından ancak sanatsal hamle kurtarabilir. İnsan, içinde bulunduğu toplumsal zincirleri sanatın ışığı ile görüp özgürlüğe kavuşabilir. Bunun gerçekleşebilmesi için tinin kendini duyguların ve duyuların hakikati ile bağlantıya sokup nesnelleştirmesi gerekir.

Hegel, estetik anlayışını ana görüşünden sapmadan farklı dönemlerinde değiştirerek geliştirmiştir. Hegel'in erken dönemlerindeki vurgusu, "güzellik dini" olarak isimlendirdiği

²³ Hegel, *Estetik, Güzel Sanatlar Üzerine Dersler 1*, 99.

²⁴ Hegel, *Estetik, Güzel Sanatlar Üzerine Dersler 1*, 100.

²⁵ Jacques D'hondt, *Hegel ve Hegelcilik*, çev. Bayram Işık, (İstanbul: İletişim Yayınları, 1986), 60.

²⁶ Kula, *Hegel Estetiği ve Edebiyat Kuramı*, 19.

²⁷ Kula, *Hegel Estetiği ve Edebiyat Kuramı*, 21.

²⁸ Afşar Timuçin, *Estetik*, (İstanbul: Bulut Yayınları, 2013), 79.

²⁹ Hegel, *Seçilmiş Parçalar*, çev. Nejat Bozkurt, (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1986), 126.

³⁰ Flaccus, *Sanatçılar ve Düşünürler*, 104.

dönemdir.³¹ Hegel'e göre sanat, insanın ruhsal varlığının ve gelişiminin temsilidir. Hegel'in düşüncesinde böyle bir temsil gücü taşıdığı içindir ki sanatın sosyal rolü önemlidir. Ancak insanın ruhu belirli bir aşama kazandığında artık sanat onu temsil edebilecek nitelikte değildir. Bu aşamada insanı ancak felsefe temsil edebilir.³² Hegel'e göre, sanat güzelliği bir görünüştür, ama bu bir özün görünüşüdür. Bu görünüş, yaşam ve dünyanın keyfilik ve rastlantılarının tinselleştirilmesiyle bir gerçeklik kazanması anlamına gelir. Bunun için sanat güzelliği bir aldatma değil, tinsel bir gerçekliktir, tinin duyularda kendini somutlaştırmasıdır.³³

Hegel, güzellik denildiğinde sanatla ilgili güzelliği anladığını, çünkü sanat güzelliğinin tinden doğduğunu belirtir. O, doğada var olan güzeli olumsuzlamaz. Doğa güzelliği, güzelliğin ilk varoluşudur sadece tine ait olan güzelliğin bir yansımasıdır. Doğa güzelliği nesnel tine sanattaki güzellik ise mutlak tine dayanmaktadır. Estetik olarak tanımlanan güzelliğin en önemli olan özelliklerinden biri insan tarafından var edilmiş olmasıdır. İnsanın düşüncesi felsefeyi, imgesi ise sanatı yaratır. Sanat güzelliği duyuya, sezgiye ve imgeye dayanır.³⁴ Hegel'e göre sanat güzelliğinin, doğa güzelliğinden daha yüksek olmasının nedeni sanat güzelliğinin tinden doğan bir güzellik olmasıdır. Tin ve ürünleri, doğa ve fenomenlerinden ne kadar yüksekse, sanat güzelliği de doğa güzelliğinden o kadar yüksektir. Biçimsel olarak ele alındığında insanın kafasında yer alan faydasız bir anlama bile herhangi bir doğa ürününden daha yüksektir, çünkü böyle bir kavrayışta tinsellik ve özgürlük vardır.³⁵ Hegel, doğadaki güzellikte özgürlük ve bilinç olmadığını insanın ürettiği sanatsal güzellikte ise bilinç ve özgürlüğün var olduğunu ileri sürmüştür.

Doğa güzelliği, tine ait olan bir güzelliğin yansıması olarak, kusurlu ve eksiktir. Doğa güzellikleri hakkında ne kadar çok şey söylenmişse de, doğal güzelliklerin bir bilimini ve sistematik açıklamasını yapmak mümkün olmamıştır. Doğanın sadece yararlılık açısından bir incelemesi yapılmış ve örneğin hastalıklara karşı yararlı olan doğal nesnelere bilimsel bir açıklaması, tedaviler için yararlı minerallerin, kimyasal ürünlerin, bitkilerin ya da hayvanların bir tasviri oluşturulmuştur. Ama doğa alanları güzellik açısından tasnif edilmemiş ve incelenmemiştir. Doğa güzelliğinin incelenmesinde herhangi bir ölçüt yoktur ve bulanık bir alandır dolayısıyla böyle bir sınıflandırma yapmaya çalışmak zor ve ilgi çekici değildir.³⁶

Burada düşünce ve sanat tarihinde önemli bir tartışma konusu olan insan tarafından üretilen sanat ürünlerini üstündür yoksa Tanrı tarafından yaratılan doğa nesnelere mi üstündür? problemi ortaya çıkmaktadır. Sanatın yüksek konumunu eleştirenlere göre doğa Tanrı'nın bir eseridir. Buna karşın sanat ürünü insanî bir eserdir. Tanrısal bir yaratım olan doğa ile insan etkinliği arasındaki bu karşıtlıkta, Tanrı'nın insanda iş görmediği, etkinlik alanını tek başına doğa ile sınırladığı şeklinde bir yanlış anlayış yatar. Bu anlayış Tanrı'nın etkinliği denildiğinde bunu sadece doğaya özgü kılmıştır. Tanrı'nın insan üzerinde etkinliği yokmuş gibi bir düşünceye sahip olan bu görüştekiler sanatı yüksek bir mevkide görmemişlerdir. Bir diğer görüş de sanata yüksek bir konum verenlerin anlayışıdır. Bu görüştekiler Tanrı'nın doğadan daha çok, tinin yarattığı şeylerle onurlandırıldığı görüşünü kabul ederler. Tanrısal bir şey insanda doğada olduğundan bütünüyle farklı ve daha yüksek bir tarzda insanda etkindir. Tanrı tindir ve tanrısal olanın içerisinden süzülüp gelen ortam ve anlam ancak insanda, bilinçli ve etkin biçimde kendini üreten tin biçimine sahip olur. Ama doğada bu ortam ve anlam bilinçsizdir, duyusaldır, dışsaldır ve değer bakımından bilincin çok aşağısında bulunur. Sanat eserinin, insan tarafından, tinin bir yaratımı olarak meydana getirildiği kabul edildiği zaman yukarıda

³¹ Allen Speight, "Hegel and Aesthetics: The Practice and "Pastness" of Art", *Hegel and Nineteenth-Century Philosophy*. ed. Frederick C. Beiser, (New York: Cambridge University Press, 2008), 380.

³² Jale Nejdert Erzen, *Çoğul Estetik*, (İstanbul: Metis Yayınları, 2011), 33.

³³ İsmail Tunalı, *Estetik*, (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2010), 151.

³⁴ Özel, *Estetik ve Temel Kuramları*, 180.

³⁵ Hegel, *Estetik, Güzel Sanatlar Üzerine Dersler 1, 2*.

³⁶ Hegel, *Estetik, Güzel Sanatlar Üzerine Dersler 1, 3*.

sözü geçen tartışmadan daha derin bir sonuç çıkarmak için son bir soru ortaya atılabilir: İnsan sanat eserleri üretmeye neden ihtiyaç duyar?³⁷

İnsan, öz bilinç sahibi bir varlık olarak duyuların ve duyguların sınırsızlığını hisseder ve bu hissettiklerini özgür bir şekilde müzik, şiir, heykel, resim ve mimari haline getirir. Bu sanat eserleri aslında mutlak tinin yansımalarıdır. Böylece insan, mutlak tini yansıtan bir ayna olmuş olur. İnsan, mutlak tini en yüksek bir biçimde ifade ettiği ölçüde sanat eseri ortaya çıkar. Dolayısıyla muhayyilenin ürünü olan hakiki sanat da tinin yüksekliğini paylaştığı ölçüde yüksektir. Öte yandan tine ait olan güzelin bir yansıması olan doğa güzeli ise yetkinleşmemiştir.³⁸ Sanattaki güzellik, doğadaki güzellikten farklı bir anlam taşır. Doğa, her ne kadar sanata modellik yapıyorsa da, tüm gerçek sanat ürünlerinde insan tininin damgası vardır. Bu bakımdan sanatsal etkinlik, bir bakıma, gerçeklere bir başkaldırma, deyim yerindeyse, doğanın üstüne çıkma çabasıdır. Doğayı aşmakla, sanat eseri gerçeklikten uzaklaşıyor gibi görünmesine karşın, tam tersine, o, hakikat olarak karşımıza çıkar. Böylece sanat eseri gerçeklikten daha gerçek olma gibi bir değere sahiptir. Çünkü sanat eserleri diğer alanların ürünlerinden farklı olarak en yoğun biçimde ve genellikle yaşantı kesitlerini yansıtırlar.³⁹ Sanat, gerçekliği olduğundan farklı olarak yani değiştirerek dışsallaştırır. Doğa nesnelere ise bir bilinç sahibi olmadıkları için kendi içlerine kapalıdırlar. Bu yüzden doğa nesnelere için gelişim ve değişimden bahsedilemez. Çünkü doğa nesnelere mutlak tinin bilinçli birer yansımaları değildir.⁴⁰ Mutlak tin, mekân ve zamanla sınırlandırılmış, bilen ve bilinen bir şeyde hiçbir zaman tam olarak gerçekleşmez. Gerçekleşirken de belli tinler zincirine ayrılır. Her belli tin ancak onun kucakladığı varlıkların sonsuz çokluğu içinde gerçekleşir, ama hiçbir zaman ayrı bir varlığın içinde tam olarak gerçekleşmez. Bu yönüyle sanat, sınırlı bir belirleme biçimindeki tindir. Sanat, kendini tinin saf bir ifadesi olarak gösteren ayrı bir duygusal objedir. Sanat, tin ile görünüşün tam uyumu, birebir özdeşliğidir.⁴¹

Hegel'e göre ideanın ilk görünümü olan tabiat güzelliğinin esas karakteri birliktir. Tabiat ilk biçimiyle gerçekleşen öz ve ideadır. Bununla birlikte, tabiatdaki güzellik dışıdır ve kendi bilincine sahip değildir, sadece onu gören bir insan için güzeldir.⁴² Hegel, tabiat varlıklarının biçim güzelliği üzerinde durur. Dıştan dikkate alınırsa fiziksel güzel, birbiri ardınca düzenlilik, bir yasaya uygunluk ve nihayet maddenin saflığıyla kendini belli eder. Düzenlilik, bir biçimin kendini eşit surette basit tekrarlarıdır. Güzelin bu biçimleri nicelik alanına girer ve matematik güzelliği meydana getirir.⁴³ Doğa nesnelere sanat eserlerinden üstün olduğu anlayışına sahip insanlar, sanat ürününün konum bakımından doğa ürününden aşağı olduğu düşüncesini ifade ederler. Çünkü bu bakış açısına göre sanat eseri kendisinde bir duygu içermez ve baştan sona canlı da değildir, dışsal bir nesne olarak göz önüne alındığında ölüdür. İnsanlar genel itibarıyla canlı olana ölü olandan daha yüksek değer verir. Sanat eserinin, kendisinde bir hayata sahip olmadığı kabul edilir. Doğada canlı olan şey, içinden ve dışından, en ince parçalarına kadar amaçlı bir biçimde işlenmiş bir organizmadır. Oysaki sanat eseri ancak yüzeyinde hayat görünümüne ulaşır; bu yüzeyin iç yanında o, sıradan taşır, tahtadır ya da şiirdeki gibi, söz ve harflerle ifade edilen bir tasarımdır. Bir eseri sanat eseri yapan şey, yukarıda ifade edilen konular değildir. Bir sanat eseri ancak tinden kaynaklanmakla ve artık tinin bölgesine ait olmakla sanat eseri olur. İnsanî ilgi, bir olayın sahip olduğu tinsel değer, bireysel bir karakter, bir eylem, sanat eserinde kavranır. Dolayısıyla, sanat eseri, tin içerisindeki bu yolculuğu yapmamış olan herhangi bir doğal üründen daha yüksekte bulunur. Üstelik hiçbir doğal varlık, sanatta olduğu gibi,

³⁷ Hegel, *Estetik, Güzel Sanatlar Üzerine Dersler* 1, 30.

³⁸ Kula, *Hegel Estetiği ve Edebiyat Kuramı* 2, 3.

³⁹ Nejat Bozkurt, "Hegel Estetik'ine Genel Bir Bakış". *Felsefe Arkivi*, 22-23 (1981): 289-299

⁴⁰ N.G. Çernuşevskiy, *Sanatın Gerçeklikle Estetik İlişkileri*, çev. Arif Berberoğlu, (İstanbul: Evrensel Basım Yayın, 2012), 16.

⁴¹ Çernuşevskiy, *Sanatın Gerçeklikle Estetik İlişkileri*, 17.

⁴² Yetkin, *Estetik Doktrinler*, 99.

⁴³ Yetkin, *Estetik Doktrinler*, 101.

tanrısal ideali sunamaz. Öte yandan, doğadaki bireysel canlı şey, gelip geçici, ortadan kaybolan, dışsal görünüşü bakımından değişken bir şeydir; oysaki sanat eseri kalıcıdır.⁴⁴

2.Hegel'de Tinin Kendini Gösterme Biçimi Olarak Sanat, Din ve Felsefe

Güzel, var olan her şeyin özüdür. Bu öz, insan zihninin soyutlama yoluyla tasarımı yaptığı bir öz değildir. Güzeli gören sanatsal öz, duyuşsal biçimlerle görünen özür. Burada güzel, her şeyin ruhu ve ilkesi olan tinin, duyulara görünmesidir. Bu anlamda güzelin özelliklerini şöyle belirtebiliriz: Güzel sonsuzdur, başka bir deyişle görünen ve kendini gösteren tanrısal ilkedir ve biçim, onu sınırlayacağı yerde gerçekleştirir ve onunla birleşir. Güzel, aynı zamanda özgürdür, çünkü gerçek özgürlük, kural veya ölçü yokluğu değildir. Bu uyumlu olarak kullanılan güçtür. Güzelliği temaşa eden seyirci aynı surette kendini özgür hisseder ve sonsuz tabiatının bilincine varır. Varlığın güçleri arasındaki uyumdan çıkan saf bir zevk ve tanrısal bir haz alır.⁴⁵

Hegel'in olgunlaşmış felsefî sisteminde sanat, din ve felsefe mutlak tinin içinde yer almaktadır. Bu üçü içinde sanat farklıdır. Sanatın farklı olmasının nedeni bir heykeltıraşın taşında olduğu gibi aniden ve büyük bir arzuya ortaya çıkmasıdır. Din ise bir temsildir. Felsefenin kendisi de özgür düşüncenin bir biçimi olarak nitelendirilir.⁴⁶ Hegel'in düşüncesinde din, insanların, insanlık için en mühim şeylerin ne olduğunun farkına varıp bunlar üzerinde düşündükleri üç temel pratikten birisidir. Din ile birlikte sanat ve felsefe de aynı işi yapmaktadır. Fakat dinin farkı, sanatsal deneyime ve kavramsal düşünmeye dayanmadan, kendine mahsus bir şekilde bunu gerçekleştirmesidir. Dinde kişi, ilahi olana yükselmeye çalışır ve böylece ilahi olanla birliği deneyimlemeye gayret gösterir. Din bunu ayin ve ritüellerle gerçekleştirir.⁴⁷ Felsefi düşünme, doğası gereği "mutlak"a doğru yönelebile ve hatta dinsel düşünümünden daha uygun olsa bile dinin yerine geçemez. Hegel bunu açıkça itiraf eder: "Din herkes içindir. Herkes için olmayan felsefe gibi değildir. Din, bütün insanların kendileri için doğrunun bilincine varmasını sağlayan tavır ya da üsluptur."⁴⁸

Hegel'e göre insan, sanat, din ve felsefede kendini bularak özgürlüğe kavuşur. Bu da yine üç aşamada gerçekleşir. Birincisi tinin kendi özünü özgürce seyretmesidir ki bundan sanat doğar. İkincisi tinin kendi özünü simgelerle kavramasıdır ki bundan din doğar. Üçüncüsü ise tinin kendi özünü düşünsel olarak kavramasıdır ki bundan felsefe doğar. Hegel, felsefenin, tinin en üst gelişme basamağı olduğunu ileri sürmüştür.⁴⁹ Sanatla felsefenin ikisi de tini esaretten uzaklaştırmasına rağmen sanat, en yüksek özgürleşme değil, sadece bir özgürleşme aşamasıdır.⁵⁰ Hegel'e göre sanatsal özgürlükten dolayı sanat, din ve felsefe ile aynı görevi paylaşır. Bu görev, mutlak tini duyusala dönüştürmek ve Tanrısal olanı dile getirmektir. Tinin ve insanın en derin ilgilerini sanat taşır. Mutlak tinin özel bir biçimde gerçekleşmesi, onun sanat tarafından duyumsanabilir olana dönüştürülebilmesiyle olanaklıdır. Bu manada sanat, orta bir yerde duran ve uzlaştıran ilk araçtır. Bu aracılık yönü, tinsellikteki sonsuzluğun formları ile sonluluğun formlarını bir araya getirip somutluk kazandırmadır. Böylece sanat eseri, tinin bir görünüşüdür tanımına varılabilmektedir. Fakat tinin görünüşü olmadan gerçeğin bilincine varılamaz ve bu anlamda da bütün gerçek yanıltıcıdır. Sanat, tinin bir etkinliğini sergiler.⁵¹

Hegel'e göre sanatın işlevi, gerçekliği algımıza doğrudan duyusal bir biçimde sunmaktır. Burada sanatlar içinde güzel müziği örnek verebiliriz. Güzel müzik, duyusal açıdan doğrudan bir gerçekliktir. Güzel müzikte açığa çıkarma ve sunum uzlaşmıştır. Estetik deneyimde bunlar birbirinden ayrılmaz. Bu nedenle güzel müzik en çok hayata geçirilebilen sanattır. Güzel müzik en

⁴⁴ Hegel, *Estetik, Güzel Sanatlar Üzerine Dersler 1*, 29.

⁴⁵ Yetkin, *Estetik Doktrinler*, 98.

⁴⁶ Allen Speight, "Hegel and Aesthetics: The Practice and "Pastness" of Art", 381

⁴⁷ Terry Pinkard, *Hegel*, çev. Mehmet Barış Albayrak, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2012), 572.

⁴⁸ Terry Pinkard, *Hegel*, çev. Mehmet Barış Albayrak, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2012), 573.

⁴⁹ Tunali, *Estetik*, 150.

⁵⁰ Kula, *Hegel Estetiği ve Edebiyat Kuramı 1*, 212-213.

⁵¹ Nejat Bozkurt, *Sanat ve Estetik Kuramları*, (Ankara: Sentez Yayıncılık, 2014), 167.

koşulsuz haliyle, yani dünya kayguları tarafından en koşullandırılmamış haliyle sanatsal bilinci yansıtır. Hegel'e göre sanata duyulan ilgi, arzunun pratik ilgisinden ayrıdır; çünkü sanat, nesnelere bağımsız bırakırken arzu kendi amaçları için onları kendisine uydurur. Sanatsal derin düşünme, bilimsel zekânın kuramsal düşünmesinden, nesnelere bireyselliğine dikkat çekmesiyle ayrılır ve onları temel düşüncelere indirgemekle uğraşmaz.⁵² Hegel'e göre sanat, en yüksek gerçekliği duyusal olarak teşhir ederek, onu duyulara, duygulara ve doğanın görünüş biçimine yaklaştırır ve sanatın kendinden var ettiği güzel sanat eserleri, doğa ile sonlu gerçeklik ve kavramsal düşüncenin sonsuz özgürlüğü arasındaki ilk orta uzlaşma noktasıdır. Yani sanatçı, düşünceyi duyusal bir mecrada cisimleştirmek için yollar bulur.⁵³ Sanat, muhayyile gücüne dayalıdır, muhayyile gücünün tam olarak etkin olabilmesi için özgür olması gerekir. Bu yönüyle özgürlük, öznenin her türlü çelişkiyi çözerek, dünya ile barışmasının ve dünya içinde özünü gerçekleştirmesinin önkoşulu ve olanağıdır. Bir bakıma özne, dünyasal varlığını sürdürebilmek için, en yüksek belirlenimi olan özgürlüğe yazgılıdır. Öte yandan, öznenin özgürlüğe yazgılı olması demek, edilgen ve tembel bir öznenin de özgürleşebileceği anlamı taşımaz.⁵⁴ Özgürlük, tarih sürecinde tinin bir ide olarak kendini belirlemesidir. Yani, özgürlüğün gerçek kaynağı, idenin evrensel bir biçimi ve bu biçiminde tarih içinde somut bir gerçeklik kazanmasıdır.⁵⁵

Sanat, kendisini din ve felsefe ile aynı alan içerisine yerleştirdiği zaman ve ilahi olanı, insanlığın en derin ilgilerini ve tinin en kapsamlı hakikatlerini zihinlerimize getirmenin yalnızca bir yolu olduğu zaman en yüksek ödevini yerine getirir. Sanat eserlerinde uluslar, en zengin iç sezgilerinin ve düşüncelerinin tortusunu bırakmışlardır ve sanat çoğu kez onların felsefelerini ve dinlerini anlamamanın anahtarı olmuştur. Sanat, bu uğraşmayı din ve felsefe ile paylaşır, ama bunu özel bir biçimde sergileyip, bu şekilde onu duyulara, duyguya ve doğanın görünüş tarzına yaklaştırarak yapar.⁵⁶

İnsan, sanat ve felsefe veya akıl ve duygu bağlamında birbirine zıt iki hali yaşar. Bir tarafta, tümel ve bağımsız olan hukukun, iyinin, hakikatin tümel yasaları vardır. Diğer tarafta, insanın duyguları, eğilimleri, tutkuları vardır. Bu karşıtlık en derin kederi ortaya çıkarır. İnsanın, tinsel dünyası içinde ikilik ve iç çatışma filizlenir ve insan bunların çelişkisi içerisinde büyük buhranlar yaşar. Çünkü insan, sadece saf düşünceye ve yasaların tümelliklerine bağlı değildir, onun aynı zamanda duyusal varoluşa, duyguya, coşkulanmaya gereksinimi vardır. Felsefe, bundan dolayı ortaya çıkan karşıtlığı kendi mükemmel tümelliği içerisinde düşünür ve yine tümel bir biçime getirir. Bu karşıtlığın çözülmesiyle ortaya çıkan böyle bir doyumunu sanatta buluruz. Mesela insan açlık, susuzluk, yorgunluk, yeme, uyku gibi ihtiyaçlarını giderdikten belli bir süre sonra tekrar aynı gereksinimleri doymak ister. Bu bir çelişki ve onun çözülmesine bir örnektir. İnsanın var oluş alanında, onun doyumlarının içeriği sonlu ve kısıtlıdır. Doyum, mutlak değildir ve bu nedenle sürekli ve huzursuz bir biçimde hep yeni bir istek doğar; yemenin, tokluğun, uykunun hiçbir faydası olmaz, açlık ve yorgunluk ertesi gün tekrar başlar. Bunun sonucu olarak, insan tin alanında daha ileriye gitmeye, bilme ve istemede, öğrenme ve eylemlerde doyum ve özgürlük elde etmeye çabalar. Bu yönüyle sanat, sınırsız duyguların belli şekillerde sürekli bir biçimde kendini ifşa etmesidir. Yukarıda değinildiği üzere bunun bir sonu yoktur. İnsan, her sanat eserinde kendi içsellliğini ve toplumsal yapısını daha iyi bilir ve tanır.⁵⁷

Hegel'e göre düşünce yoluyla söylenebilecek şeyleri söylemeyi amaçlayan bir sanatla hiç kimsenin ilgilenmeyeceğini belirtir. Bu yönüyle sanatta belirsizlik ve tanımsızlık söz konusudur. Belirlilik ve tanım felsefenin işidir. Kavramsal anlamda açık olunan yerde, sanat eseri gereksizdir.⁵⁸ Sanat, bir yönüyle tümel olana dayanırken diğer yönüyle tikel olana dayanır. Her tikelin

⁵² Donald Kuspit, *Sanatın Sonu*, çev: Yasemin Tezgiden, (İstanbul: Metis Yayınları, 2014) 51.

⁵³ Arthur C. Danto, *Sanat nedir?*, çev: Zeynep Baransel, (İstanbul: Sel yayıncılık, 2014), 122.

⁵⁴ Kula, *Hegel Estetiği ve Edebiyat Kuramı 2*, 56.

⁵⁵ Yenişehirlioğlu, *Felsefe ve Sanat*, 67.

⁵⁶ Hegel, *Estetik, Güzel Sanatlar Üzerine Dersler 1*, 12.

⁵⁷ Hegel, *Estetik, Güzel Sanatlar Üzerine Dersler 1*, 97-98.

⁵⁸ Charles Taylor, *Hegel*, (Cambridge: Cambridge University Press, 1977), 473.

içinde tümel saklı olduğu gibi her tümelin içinde de tikel saklıdır. İşte Hegel'de sanat felsefesi tikel olan gerçekliğin tümel olan hakikatle olan bağlantısını ele alır. Sanat eseri, doğa ürünü değildir, o, insan etkinliği tarafından meydana getirilir. Sanat eserinin insan etkinliğinin bir ürünü olması, dışsal bir nesnenin bilinçli bir üretimi olan bu etkinliğin aynı zamanda başkalarınca bilinip açıklanabileceği ve öğrenilip, izlenebileceği düşüncesine yol açar.⁵⁹

Sanat eseri, genel insan etkinliğinin bir ürünü değildir. O, özel olarak bahşedilmiş bir tinin eseri olarak göz önüne alınır. Bahşedilmiş tin, kendisini, tümel olarak geçerli yasaları dikkate almaktan ve kendi üretici etkinliği ile çatışan bilinçli bir düşünümünden bütünüyle kurtarmak durumundadır. Tin, bilinç sahibidir, fakat sanat eserini üretirken bilinçli değildir. Bahşedilmiş tin, bilinçli sanatsal süreçte düşünmekten uzaktır, çünkü onun sanat ürünleri, bilincin etkisi altında kalırsa bozulmuş olur. Bu bakış açısından, sanat eserinin yetenek ve dehanın bir ürünü olduğu iddia edilmiştir.⁶⁰ Sanatçı yüksek bir muhayyile gücüne sahip olduğu için düşünceden değil duygudan ilham alır. Sanat, içeriğin bilgisini ve bilincini daha çok gerektirir. Örneğin, yalnızca içsel tinin tamamen belirlenimsiz hareketiyle ve sanki düşünceden yoksun duygular olarak ele alınan müzik sanatının, bilinçte mevcut tinsel malzemeye pek az gereksinimi vardır. Dolayısıyla, müziksel yetenek, pek çok durumda kendisini kafanın boş olduğu ve yüreğin pek az harekete geçtiği ilk gençlik yıllarında ilan eder ve kimi zamanda tin ve hayat, deneyim kazanmadan önce, son derece dikkat çekici yüksekliğe ulaşabilir. Öte yandan şiir sanatında durum tamamen farklıdır. Şiirde, her şey, insanın daha derin ilgilerinin ve onu harekete geçiren güçlerin, içerik ve düşünceyle dolu olarak sunulmasına bağlıdır. Bundan dolayı, deha, çok değerli ve yetkin bir şeyi varlığa getirmeden önce, tin; hayat, deneyim ve düşünüm tarafından zengin ve derin bir biçimde eğitilmek zorundadır. Goethe ve Schiller'in ilk üretimleri, dehşete düşürücü olabilecek bir hamlığa ve kabalığa sahiptir.⁶¹

Sonuç

Çalışmamızda öncelikli olarak imge ve kavramın neliğini ortaya koyduktan sonra sanat ve felsefe açısından yerini ve önemine işaret ettik. Bununla birlikte Hegel'in felsefe ve sanat anlayışı içinde imge ve kavramın ne ölçüde önemli olduğunu belirtmeye çalıştık. Doğal olarak Hegel'in sanat anlayışını genel felsefi sistemi içinde değerlendirdik. Bunun içinde özellikle tin kavramı üzerinde duruldu. Bu çerçevede Hegel'in sanat anlayışında sanat, üç esas kısma ayrılır. İlki tümel, ikincisi tikel bir kısımdır. Üçüncü olarak, sanatın kendini gerçekleştirdiği yer olarak tümel ile tikelin birleştiği kısımdır. Hegel, sanatta başlanması gereken noktanın tin olduğunu belirtmiştir. Çünkü sanat, ne mantıkta tasarlandığı şekliyle idea, ne düşünme ögesi içinde geliştirildiği şekliyle mutlak düşünce, ne de doğada ortaya çıktığı şekliyle ideadır.

Hegel, tını öznel, nesnel ve mutlak olarak üç kısma ayırmıştır. Mutlak tinin kendini gösterdiği üç biçim vardır. Bu biçimler din, sanat ve felsefedir. Hegel'e göre din, sanat alanını aşmaktadır. Din, tasarımsal düşünmeye sahiptir, çünkü din alanında, mutlak, sanatın nesnellüğünden öznenin içsellğine taşınmıştır. Sanattan dine doğru bu ilerleyiş, dinsel bilinç için sanatın yalnızca tek bir yön olduğu söylenerek betimlenebilir. Bu demektir ki, sanat eseri, hakikati, duyuşal tarzda bir nesne olarak sunar ve mutlağın bu biçimini tam uygun biçim olarak benimser; buna karşılık din, buna mutlak nesneyle bağıntılı içsel ben tarafından verilen tapınmayı ekler. Mutlak tinin diğer bir biçimi de felsefedir. Hegel, felsefe ve dinin içeriğinin, ihtiyaç ve ilgisinin ortak olduğu ileri sürmüştür. Dinin nesnesi de felsefenin nesnesi de ebedi hakikat ve tanrıdır. Bu ikisi de tanrının açıklanmasından başka bir şey değildir. Felsefe dini açıklayarak sadece kendini açıklar ve kendini açıklayarak da dini açıklamış olur.

Dindeki yüreğin tapınması ve tasarımsal düşünme en yüksek içsellik biçimi değildir. Bu, en yüksek içsellik biçimi olarak, özgürlüğü engellenmemiş düşünmedir. Bu düşünme içerisinde felsefe

⁵⁹ Hegel, *Estetik, Güzel Sanatlar Üzerine Dersler 1*, 24.

⁶⁰ Hegel, *Estetik, Güzel Sanatlar Üzerine Dersler 1*, 26.

⁶¹ Hegel, *Estetik, Güzel Sanatlar Üzerine Dersler 1*, 28.

dindeki ile aynı içeriği zihinlerimize getirir ve bu sayede en tinsel tapınmaya ulaşır. Burada düşünme, tasarımsal düşünmenin içeriği olacak şeyi kendisinin kılar ve kavramsal olarak bilir. Bu şekilde, iki yan, yani sanat ve din, felsefede birleştirilir, burada sanatın nesnelliği gerçekten dışsal duyusallığını kaybederek nesnel olanın en yüksek biçimi olan düşünce biçimini almıştır, dinin öznelliği ise düşünmenin öznelliği içerisinde artılmıştır. Hegel, felsefeyi dinden ve sanattan daha üstün bir yere koyar. Sanat, ideal ile gerçekliğin varoluşu ve bu ikisinin birliğinden başka bir şey değildir. Bu anlamda sanat ideal ile gerçeklik arasında durur. Bir tarafı ideal olana bakarken diğer tarafı gerçekliğe bakar. Ortaya çıkan sanat eseri ideal ve gerçeklikten ayrıdır. Fakat ideal ve gerçekliğin özelliklerini üzerinde taşır. Sanat, tam olarak zihnin anlama yetisiyle kavranamaz. Çünkü anlama yetisi, bu birliğe nüfuz etmek yerine, gerçekliği idealden tamamen farklı bir şey olarak, nesnel olanı öznel olandan tamamen farklı bir şey olarak görüp, salt kendi bağımsızlıkları içerisindeki ayrımlara yapışır ve bu türden karşıtlıkların birleştirilemeyeceğini düşünür. Bu yüzden anlama yetisi, daima, sonlunun, tek yanlı olanın ve hakiki olmayanın alanında kalır. Öte yandan sanat sonsuz ve özgürdür. Hegel'e göre ideal, kendi tözselliğinden dışsal bir varlığa taşınmak suretiyle ikili bir gerçeklik tarzı kazanır. Sanat yapıtı, idealin içeriğini belli bir hal, tikel bir durum, karakter, olay olarak dış varoluşun bir biçimi içinde betimleyerek, idealin içeriğine gerçekliğin somut biçimini verir. Bu aşamada idealin içeriği ile dış gerçekliğin somut biçimi bir araya getirilir. Söz konusu sentez yepyeni bir nitelik olarak ortaya çıkar. Hegel, sanatsal güzelliği algılamayı iki şarta bağlar. Bu iki şart, tam akıl ve gelişkin bir tindir.

Sanat, muhayyilenin bir ürünü olan imge ile açığa çıkar. Felsefe ise, aklın ürettiği kavramlar ile kendini gösterir. Bu anlamda Hegel, sanat ve felsefeyi karşılaştırmış ve felsefenin sanattan üstün olduğunu ileri sürmüştür. Zira mutlak tinin kendini ifade ettiği en yüksek biçim, felsefedir. Klasik felsefî düşünce açısından değerlendirildiğinde insandaki duyu gücü, muhayyile gücü ve akıl gücü önemlidir. Hegelci anlamda sanat, duyu ile akıl arasındaki muhayyile arasında ortaya çıkmaktadır.

Kaynakça

- Bayav, Deniz. "Resim Sanatında Ve Sanat Eğitiminde İmge". *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11/2 (2009 Aralık): 105-122.
- Bozkurt, Nejat. "Hegel Estetik'ine Genel Bir Bakış", *Felsefe Arkivi*, 22-23 (1981): 289-299.
- Bozkurt, Nejat. *Sanat ve Estetik Kuramları*. Ankara: Sentez Yayıncılık, 2014.
- Copleston, Frederick, *Felsefe Tarihi, Hegel*, çev. Aziz Yardımlı, İstanbul: İdea Yayıncılık, 2010.
- Çernişevskiy, N.G. *Sanatın Gerçeklikle Estetik İlişkileri*. çev. Arif Berberoğlu, İstanbul: Evrensel Basım Yayın, 2012.
- Danto, Arthur C. *Sanat nedir?*. çev. Zeynep Baransel, İstanbul: Sel yayıncılık, 2014.
- D'hondt, Jacques, *Hegel ve Hegelcilik*, çev. Bayram Işık, İstanbul: İletişim Yayınları, 1986.
- Erzen, Jale Nejd. *Çoğul Estetik*. İstanbul: Metis Yayınları, 2011.
- Flaccus, Louis William. *Sanatçılar ve Düşünürler*. çev. Orhan Düz, İstanbul: Kapı Yayınları, 2011.
- Hegel, G. W. F. *Din Felsefesi Dersleri*, çev. Doğan Naci Kadioğlu, İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2016.
- Hegel, G. W. F. *Estetik, Güzel Sanatlar Üzerine Dersler 2*. çev. Taylan Altuğ-Hakkı Hünler, İstanbul: Panel Yayınevi, 2015.
- Hegel, G. W. F. *Estetik. Güzel Sanatlar Üzerine Dersler 1*. çev. Taylan Altuğ-Hakkı Hünler, İstanbul: Panel Yayınevi, 2012.
- Hegel, G. W. F. *Seçilmiş Parçalar*. çev. Nejat Bozkurt, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1986.
- Hegel, G. W. F. *Tinin Görüngübilimi*, çev. Aziz Yardımlı, İstanbul: İdea Yayıncılık, 1986.

- Işıldak, R. Suat "Yaratmada İlk Adım: İmge ve İmgelem". *Necatibey Eğitim Fakültesi Elektronik Fen ve Matematik Eğitimi Dergisi*, 2/1 (2008 Haziran): 64–69.
- Kaufmann, Walter, *İnsanı Anlamak*, çev. Aziz Yardımlı, İstanbul: İdea Yayıncılık, 2014.
- Kula, Onur Bilge. *Hegel Estetiği ve Edebiyat Kuramı 1*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2010.
- Kula, Onur Bilge. *Hegel Estetiği ve Edebiyat Kuramı 2*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2011.
- Kula, Onur Bilge. *Hegel Estetiği ve Edebiyat Kuramı 3*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2011.
- Kuspit, Donald. *Sanatın Sonu*. çev. Yasemin Tezgiden, İstanbul: Metis Yayınları, 2014.
- Lukacs, George. *Estetik 3*. çev. Ahmet Cemal, İstanbul: Payel Yayınevi, 2001.
- Maker, William(ed.). *Hegel and Aesthetics*. Albany: State University of New York Press, 2000.
- Özel, Ayşe. *Estetik ve Temel Kuramları*. Ankara: Ütopya Yayınları, 2014.
- Pinkard, Terry, *Hegel*, çev. Mehmet Barış Albayrak, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2012.
- Speight , Allen. "Hegel and Aesthetics: The Practice and "Pastness" of Art", , *Hegel and Nineteenth-Century Philosophy*. ed. Frederick C. Beiser. New York: Cambridge University Press,2008.
- Taylor, Charles. *Hegel*, Cambridge: Cambridge University Press,1977.
- Terry Eagleton, *Estetiğin İdeolojisi*, çev. Bülent Gözkan, Hakkın Hünler, Türker Armaner, Nur Ateş, Ayfer Dost, Engin Kılıç, Ela Akman, Neşe Nur Domaniç, Ayhan Çitil, Banu Kiroğlu, İstanbul: Doruk Yayıncılık, 2010.
- Timuçin, Afşar. *Estetik*. İstanbul: Bulut Yayınları, 2013.
- Tunalı, İsmail. *Estetik*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2010.
- Yenişehirlioğlu, Şahin. *Felsefe ve Sanat*. Ankara: Dayanışma Yayınları, 1982.
- Yetkin, Suut Kemal. *Estetik Doktrinler*. Ankara: Palme Yayıncılık, 2017.
- Ziss, A. *Estetik*. çev. Y. Şahan, İstanbul: Hayalbaz Yayınları, 2009.